

Kassarimaa

Silvia Rannamaa

„Ka mina ehitasin koos oma kõige lähedasema inimesega tillukese pühapaiga keset Jumala kaunist loodust. Mitte küll Tiberiuse villa varemeile, vaid kunagise Kassari mõisaaedniku hütikese jäänustele, kuid rõõm sellest on olnud Capri omaga võrreldav.“

Kassari oli Silvia Rannamaa pühapaik üle 40 aasta.

Eesti Vabariigi vanune Silvia Rannamaa

Paja Anu

I osa

Suvekiri Kassarist

1918. aasta suure sünni juures oli ka väiksemaid, ent samuti olulisi siia ilma tulekuid. Nii nägi 3. märtsil, pühapäeval päeval ilmavalgust soomlasest meremehe ja eestlannast töölisnaise väike tütar, kes sai nimeks Silvia. Nimi kutsus küll esile vastakaid arvamusi, kirikukirjadesse pandud Silvija peale pomises lapse vanaisa: „Mis nimi see on, nagu maalija või krohvija.“

Lapse hirmud

Kui isa oli lahkunud ja vanaisa surnud, tuli emal, vanaemal ja noorukesel tädil tööl hakata käima, laps jäi koju enda hooleks. Vahest sealt oli pärit Silvia muinasjutulembus, lugude väljamõtlemise kalduvus. Ent üksi olles elustusid ka hirmu- ja õuduslood, kui uni enne valge aja saabumist otsa sai. Täiskasvanuna ütles Rannamaa sageli: „Peaasi, et ükski elav hing majas on, ei pea samas toas olema, ei pea rääkima, peaasi on teada, et ma vähemalt öösel ei ole üksi, et keegi on minuga sama luku taga.“ Mingisugune linnainimesele

omane kartus, vargakartus, saatis ka hilisemat aega, Kassari suvekodugi ehitati aknaluukide ja ärakäiva trepiga. See võis muidugi ka kuuekümnendate suvilamood olla, on naabruses teisigi luukidega maju. Aga nagu aeg näitas, ei olnud ettevaatus halb, ka siinsete tühjade majade vastu kippusid kontvõõrad huvi ilmutama.

Mindki keelitati üksi pimedas mitte liikuma, kui koolivaheajal kirjanikepaaril linnas külas olin. Erandiks oli naabermaja Sõpruse kino, kuhu võisin ka viimasele seansile üksi minna. Vabas õhus oli pimedakartus väiksem, nii on Rannamaa kirjutanud: „Sügaval laanes öösel eksinult pole mul ennast proovile panna tulnud, kuid oma Kassarimaad olen kadakate vahetsi taskulambiga rada valgustades või koguni käsikaudu kobades üksinda käinud küll ja küll, kuu ja tähtede valgel, virmaliste veheldes nautinud õndsat üksiolemist.“¹

Raamatud. Luule jõudmine

Algul olid vanaema kirikulaulud. „Vanaema

istub voki taga, vuristab kedrata ja laulda. Laulud on pikad ja venivad ja kipuvad kurvavõitu olema. [---] Vanaema laulud on pärit ta noorusest segi kirikuviiisidega ja tallekiituse omadega.“² Oli igasugu laule: „Ameerikamaal üks usklik ema ... surnuaed vaikne, kus ristide rida ... ema, oh ema, oh räägi üks sõna ...“ ja „Metsa ääres kõnnib kena neiu, süles on tal väike lapsuke ... maga, laps, veel viimist kord mu süles ...“. Oma lapsega hüvasti jätva ema tundis Rannamaa ära aastaid hiljem Underi „Lapsehukkajas“: „Kusagil salasoppides said kokku kaks elamust ühest ja samast petetud armastuse lättest, sellest hoolimata, et hilisem varasema peale suure üleolekuga vaatas, nagu polekski mõlemad elamused samamõttelised.“³

Vanaema lauludest viis tee luule armastamise ja mõistmiseni. Ega seda polegi kõigile antud, või õigemini, vahest on neil, kellele luule mõistetamatu, kes seda kaunite sõnade kokkuseadmiseks peavad, jäänud puudu need lapsepõlve lihtsad laulud, mis juhivad hiljem nõudlikuma žanrini. Aga luulet pidi lugema ja

¹ *Silvia Rannamaa*, Maast madalast. Tallinn, Eesti Raamat, 1990, lk 24.

² Sealsamas, lk 26.

³ Sealsamas, lk 26–27.

tingimata valjusti. „Usu mind, mitte ialgi Sa ei kahjatseda, kui oled nooruses palju luuletusi lugenud, aga võid ükskord küll kahjatseda, kui Sa neid nooruses liiga vähe oled lugenud või üldse mitte. Aga luulet võib ja peabki ise lugema, koguni häälega lugema, sest seda lähedasemaks nad muutuvad ja seda rohkem tajudki iseenda osalemist, iseenda olemust, milles kajab vastu luule, või ka luulet, milles Sa ise vastu kajama hakkad ...“⁴

„Kõik, mis elus saamata või saavutamata jäänud, on raamatute kaudu kätte tulnud. [---] Kuitahes väsinud ma päeva lõpuks iganes olen olnud, pole ma suutnud magama jääda ridagi lugemata.“⁵ Mäletan, kuidas Silvia sageli alles varavalges, kurnatud, kuid õnnelikuna, raamatu kaaned sulges, et siis keskhommikuni magada.

Silvia lapsepõlvekodus loeti raamatuid üksteisele ette, vanaema luges Piiblit, tädi muinasjutte Kahupea Kaarlist, Maksist ja Mooritsast, Reinuvader Rebasest ning Kaval-Antsust ja Vanapaganast. Kuri pidi saama neis karistuse, kuid väikesele tüdrukule tundus see liiga julm, ei mõistnud ta Vanapagana-lugudes seda, kuidas Ants Vanapaganat inimliku julmusega nuhtles. Kõige kaunimad olid siiski Anderseni muinasjutud.

Need olid nii tundlikud, et puudutasid tugevalt lapse hingekeeli.⁶

Lapsepõlvest tuttava Piibli võttis Rannamaa kätte isegi siis, kui ta „vanaema hea Jumala sootuks maha oli salanud“. Ja koges mõnegi salmi otse maagilist mõju. „Olen paaril korral elus oma sisemise tasakaalu tagasisaamiseks korranud omaette: „Ka siis, kui ma käin surmavarju orus, ei karda ma kurja, sest et Sina minuga oled, mu kilp ja mu sau ...“⁷ Selle surmavarju oru üle mina lapsena eriti ei juurelnud, sest oli selge, et surm meid varitseb. Mustu oli surnud, Laika, Mari ja Jüri olid surnud, vanaisa ja vanaema, vanatädid, olin palju käinud matustel ja levkoide lõhn oli sõõrmeis. Küsimusi tekitas, miks kaitsja oli kilp ja sau, see võttis ju kogu ilu ära. Aga jah, kuulda sai seda peaaegu iga kord, kui tädi Silvi laua taga istusin ja tema sageli korduvaid, ent alati paeluvaid lugusid kuulasin.

Üheplaanilisusest kasvas tüdruk välja varakult, üheteistaastasena lõi ta selle plaksuga kinni. „Ei mingit Courths-Mahlerit enam! [---] ... olin tüdimuseni lugenud üht ja sedasama lugu, olgu pealkiri ja tegelaste nimed millised tahes. Nii teingi tähtsa otsuse: ainult hea kirjandus! Kena otsus küll, kuid minuvanusel polnud siis veel kedagi, kes oleks selgeks teinud, milles seisab

hea kirjanduse headus. Kool aitas küll mingit valikut teha, kuid läks veel kenakene aeg, enne kui suutsin sikkusid lammastest eraldada.“⁸

Edasi tulid Londoni „Martin Eden“ ja „Valgekihv“, Valtonen ja Wuolijoki ning Aleksis Kivi „Seitse venda“. Lastekirjanduse lemmikuks oli ka vanas eas „Pál-tänava poisid“.

Kaheksateistaastasena sügava mulje jätnud Anker Larseni „Tarkade kivi“ küpses eas lugedes enam niiviisi ei avanenud. Juba Tallinnas koolis käies lugesin mina Harju tänava korteri Suislepa toast laenatud „Tarkade kivi“ samuti kaheksateist aastat vana olles ja mindki puudutas loetu tugevalt, „tõukesed avanesid“, tundsin ennast ära. Kandsin seda raamatut endaga kaua kaasas nagu hiljem Haraldilt laenatud Tagoretki. Kandsin seni, kuni Silvia meelde tuletas, et kotis rappudes saavad raamatud varem või hiljem kannatada ja aeg oleks need tagastada. Raamatuid tuli väga hoida, pesemata kätega neid ei puutunud.

Unustamatu Axel Munthe. Rannamaa kirjutab: „Temaga sugulaseks sain suhte tasandil, õigem oleks öelda – lihtsalt armastuse tasandil. Tema „San Michele raamat“, kus pole õieti üldsegi mehe ja naise vahelise armastuse

⁴ 1. XII 1981 Anu Hülglise.

⁵ *Silvia Rannamaa*, Ja vaimuvara ka. Tallinn, Eesti Raamat, 1998, lk 207.

⁶ Sealsamas, lk 208–209.

⁷ Sealsamas, lk 209.

⁸ Sealsamas, lk 212.

intiimsust, on ometi esimesest leheküljest viimase ni täis armastust. Tema tõttu hakkasin maailma kuulma ja nägema pidulikumalt, pühapäevasemalt. Olin ju ennegi loodusesse kiindunud, nüüd sain oma armastusest loomade, lindude, lillede ja rohelise maailma ning valguse vastu teadlikuks.“⁹

Selma Lagerlöf oma saagadel ja rahvatarkusel põhineva loominguga. „Enamikus on tema loomingu kohal mingi helendav kuma ja rõõmsat äratundmist, et inimese pärisosaks on ikkagi rõõm. „Rõõm ühest ilusast päevast.““¹⁰ Knut Hamsun, Sigrid Undset ja ameerikalik Margaret Mitchell. Talle endale üllatuslikult inspireeris Rannamaad „Forsyte’ide saaga“, „millal iganes on tekkinud vajadus suhelda targa, aruka, tundliku ja pisut iroonilise partneriga“, haaras ta selle raamatu järele. Avas teose suvalisest kohast ja luges ettejuhtunut ning viis nii end loomingulisse meeolellu. Sama otstarvet täitis ka „Colas Breugnot“.¹¹

Eesti kirjanikest olid talle meelde jäänud August Mälg ja A. H. Tammsaare. Koos Mälguga on noor, igasuguse vägivalla vastane Silvia Sigtunat vallutanud, Tammsaare mõistmine tuli paljude teistega sarnaselt küpsemas eas. Kooliajal on

ju paljud temast mööda lugenud. Vaimustuses oli ta „Põrgupõhja uuest Vanapaganast“, mida pidas „Tuglase poolt tagaigatsetud õige k s eestlaste rahvuseeposeks“.¹²

Olulisem kõigest oli luule. Gustav Suitsu imetus oli nii suur, et värske tudengina 1943. aasta 11. novembril pani tütarlaps professori loengus paberile tänuvärsid, lapselikud, hiljem teda ennast häbenema pannud read, mille kaks esimest salmi olid niisugused:

*Ma olen tulnud teede tagant,
täis ehtsat vaimustust,
et võtta, mida Sina jagad,
kord lahti teha seda ust,*

*kust Sina oled sisse läinud
ja kõike maitsenud.
Maailma avarust Sa näinud
ja tõde kaitsenud.*¹³

„Kerkokell“ kui üks lemmikuid oli Silvial muidugi peas ja ta esitas seda meeleldi.

Liivi-vaimustusele võib kinnitust saada „Kasuema“ lehekülgedelt. Seal on õpetaja Vainomäe, kelle Liivi-teemaline tund Kadrit sügavalt liigutab. Ise on Rannamaa maininud veel Anna Haavat, Ridalat, Ennot, Alverit, Koidulat, Maria Salundi „Mure laulu“, Karevat, Vallisood jmt. Ent „luulevalitsejannaks“ oli Marie Under. Mina kooliealisena, kui kõik ergud olid luulele valla, eelistasin

iroonilisemat Alverit, Rannamaa naeratas mõistvalt ja ütles, et Alver on temagi lemmikuid, ent Under tuleb aastatega, ja hakkas igas kirjas saatma Marie unustamatuid ridu. Läks paarkümmend aastat, kui hakkasin neist kahest, Rannamaast ja Underist, hoopis teisiti aru saama. Aga seni saatis meie kohtumisi Silviaga alati Marie. Silvia Rannamaal oli väga hea mälu, eriti mis puudutas luuletusi, need, ka kunagi väga ammu loetud, olid tal nimelt peas. Kui ainulaadne see on, meenus mulle, kui ühes telesaates luges luulet peast Mari Tarand. Oleksin nagu jälle istunud Rannalepal, hinganud üleval toas päikeseloojangut ja neelanud Silvia suust (hingest) voogavat ilu.

Ja enamasti voogas alati Underit. Kusagil luulelugemise lõpus tuli Kassari kiik- või Tallinna tugitoolist:

*Jah, see elu saab kuidagi läbi
vurat:
oled muld siis ja sau.
Ei aidanud Jumal, ei
aidanud kurat
ja teiste päralt on vara ja
au.*¹⁴

Nende ridade peale hakkas Silvia alati ägedalt paristama: „Vara üle ei saa kurta, seda pole kunagi liialt, ent alati niipalju, et kuidagi saab hakkama. Ja au ei ole ka ainult teiste päralt olnud, mõnikord tundub, et seda on

⁹ Sealsamas, lk 220.

¹⁰ Sealsamas, lk 221.

¹¹ Sealsamas, lk 222.

¹² Sealsamas, lk 223.

¹³ Sealsamas, lk 227.

¹⁴ Sealsamas, lk 232.

liigagi palju.“ Ta pidas silmas arvatavasti „Kadri“ ja „Kasuemaga“ saabunud tuntuist, mis hiljem vaibus, kuid ei kustunud kunagi. Ja peab ütleva, et Silvia Rannamaa oli enamasti vähenõudlik inimene, kui see natuke oli tõeline, päris, võis ta sellest kauaks joobuda.

Kooliajast meenutas Silvia seda päeva, kui nende kooli, tütarlaste kommertsgümnaasiumi (praegu on seal inglise kolledž) aulas tähistati Underi viiekümne aasta juubelit. Kui kade ta oli õpilase peale, kes kandis ette „Taevamineku“ ja keda Under laubale suudles. Samasse aega jääb ka Underist kirjutatud koolireferaad ja põhjalikum poetessi loominguga tutvumine. „Võin praegu [1990ndatel – P. A.] kinnitada, et tema luuletustest, legendidest ja ballaadidest oli mul vähemasti kaks kolmandikku peas. Nad lihtsalt jäid pidevast ülelugemisest meelde.“¹⁵

Kassaris suvitades tuli ka haruldane kontakt Rootsis elava poetessiga. Nimelt oli Under ilmutanud huvi oma vanaisa-ema haudade vastu Kassaris, kas need on veel alles ja kas keegi hoolitseb nende eest. Sugulane jutustas sellest Rannamaale ja Silvia palus oma tuttavat fotograafil (võis see olla sõbranna Teesi abikaasa, Kärkla fotograafiperekon-nast pärit Leemet Nurmik?) haudu pildistada. Pildid

lähetati Rootsi. Under tänas ja saatis hauahooldajale mitu pakki. Nüüd soovis sugulane saata luuletajale omalt poolt raamatuid, uut eesti kirjandust, ja palus Rannamaal aidata seda valikut koostada. Silvia valiski sobiliku välja ja lisas ka ühe enda kirjutatud raamatu, aupakliku pühendusega.

Saabus vastus, mille Rannamaa on oma mälestusraamatus ära trükinud:

*Armsale a n d e k a l e
(sõrendus minupoolne)
Silvia Rannamaale.*

*Täna soojust südamest
huvitava (tuleks jälle
sõrendada, õigemini vist
jutumärkidesse panna)
raamatu eest!*

*Liig palju annate
mulle au – olen
väga liigutatud ja
soovin Teile õnne ja
edu Teile
kirjanduslikus
tegevuses.*

*Kogu mu perekond
loeb huviga Teile
raamatut.
Südamlikke
tervitusi Teile ja
meie kaunile
Kassarile!*

Marie Under¹⁶

Rea. Nukuriided väikestele tüdrukutele

Silvia abiellus sõtta mineva mehega, tema nimi oli Kulgevee ja ta ei tulnud tagasi. Teine mees oli Rannamaa ja just enne lõplikku lahkuminekut jäi Silvia ootama Read. Kuna abielu oli juba nagunii läbi ja mees ei tahtnud puudega lapsest midagi teada, sai Rea oma perekonnanime hoopis ema esimeselt abikaasalt Kulgeveelt. Silvia ise aga jäi kandma teise mehe nime ka juba Suislepaga abielus olles.

Rea oli oma puudest tingituna eriline laps, inimesena väga soe ja armas. Perekonnal tuli temaga palju vaeva näha, tal oli Downi sündroom ja tugev vaimne

Rea jõulupuu all. 1950. aastate algus

¹⁵ Sealsamas, lk 232.

¹⁶ Sealsamas, lk 233.

alaareng. Kodus jätkus kuhjaga armastust, mis aitas vastu seista ühiskonna survele haige laps riigi hoolde anda ja unustada, muidugi ei olnud ka mingisugust toetust, ei logopeede, psühholooge ega eripedagooge. Aasta oli 1946. „Kui selline laps pidi siia maailma tulema, siis on õige, et ta tuli just meie perre,“ tavatses ema Silvia öelda, kui oli esimesed põdemised põdenud. Palju abi oli Silvia emast ja tädist, kelle juures Rea hiljem aeg-ajalt elaski, kui Haraldil ja Silvial lõpuks oma kodu õnnestus saada. Nii sai Silvia natuke puhata, omasid vaatamas ja abistamas käia tuli nagunii pidevalt. Siis suri ema ja Rea jäi tädiga, kui ka tädi 1986. aastal siitilmast

Roosas pidukleidis Mari Anuga. Kleidi autori Silvia Rannamaa foto 1970. aastate lõpust

lahkus, tuli Rea Silvia ja Haraldi juurde elama, algul kirjanike majja, siis Mustamäele. Suved oli perekond juba aastakümneid Kassaris veetnud. Rea pesi nõusid, kattis lauda, võimles, mängis ja joonistas, talle meeldisid värviraamatud. Üle kõige armastas Rea oma ema, aga minu meelest ka kõiki teisi, tihtipeale sai koju minema hakkav külaline Rea sooja kallistuse osaliseks. Ta armastas ka mõtteid vahetada, tuli lihtsalt natuke kõrva treenida, et tema kõnest aru saada.

Minule ulatas Rea käe, et saaksin inimesena sammukese edasi. Kui nüüd tema peale mõtlen, tuleb esimesena pähe: „Kui ilus inimene ja milline au oli teda tunda!“ Vanas eas oligi tütar emale toeks, pärast Haraldi surma elasid nad pikka aega oma Retke tee korteris kahekesi, mõlemad siit ära, oma maailmas, aasta-aastalt Silvia rohkem kui Rea. Nii nad hooldekodus lahkusidki, ema ees ja tütar paari nädala pärast järel. Silvia suur mure, mis saab pärast tema surma Reast, lahenes niimoodi. Seesugust lahkumist, üksi ja segaduses, Silvia muidugi ei soovinud. Kahest teda hirmutanud võimalusest, muutuda dementseks nagu

vanaema või vaibuda vähipiinades nagu ema, langes talle osaks esimene, mäletan teda sageli kordamas: „Peaks ma mitte muutuma selliseks nagu mu hea armas vanaema.“

Silvia oli hea õmbleja ja mingil ajal hakkas ta õmblema nukkudele riideid. Või kujutletavatele tütardele? Kumb oli enne, kas „Kasuemas“ kirjeldatud nukumoe-loomine või päris elus oma lapse ja sõbrannade tütarde nukkudele kostüümide õmblemine, ei oskagi oletada. Vahest tegi ta kõigepealt Rea nukule rõivad, siis kirjutas sellest raamatus ning seejärel ei saanud enam pidama. Nii said riidekomplekti näiteks Kirsti ja Kadri nukud ning Mari – minu uhke Saksa nukk. Mari garderoobi kuulusid roosa ja sini-valge pidukleit, pükskostüüm, kaks kittelkleiti, öösärk, kombinee ja supelkostüüm. Väga uhke. Aga üks lapsed ju tüdinevad, nii avastas tädi Silvi teinekord, et mõnel nukul on triikimata kleit või rebenenud seelikuäär, ja loomulikult solvus. Rahul oli ta alati sõbranna Teesi pojatütre Kirstiga, keda meile eeskujuks toodi. Püüdsin siis ka hoolsam olla, ent varsti võtsin oma hea kulunud karumõmmi kaissu ja Mari jäi üldse diivanit kaunistama.

Jumala nõu

„Tagantjärele mõeldes, sündmusi ritta seades, mõnigi kord järjekorraga

eksides tundub, et kaotasid siiski midagi väga olulist koos oma lapsepõlve Jumalaga. Tuli aeg, kus Jumal oli mu äkki Hiio rolli asetanud. Mina ei pidanud Hiio kombel vastu. Nagu Vargamäe Indrek tegin oma vanaema hea ja halastaja Jumala kõige eest vastutavaks, nagu pidanuks ta mind, tema head ja ustavat last, halva eest kaitsma. Kuid ma ei läinud Indreku moodi Jumala vastu sõtta, sest ta oli minu jaoks äkki olematusesse haihtunud. Kummuli maas olin Temalt elu kõige raskemal silmapilgul halastust palunud, et ta laseks selle karika minust mööda minna. Ta ei teinud seda. Tal oli minuga ilmselt oma nõu.

Mina tõusin seekord põrmust ja tundsin, et taevast mu kohal on tühi.

Aastad on läinud ja teinud oma halastusetööd. Olen tänulik, et nüüd, raugaeas, ärkas Jumala vaim minu sees siiski jälle, ärkas nii, et sain sellest teadlikuks. Aga ma ei kahjatse vahepeal olnut. Mõistan aimamisi oma Jumala nõu ...¹⁷

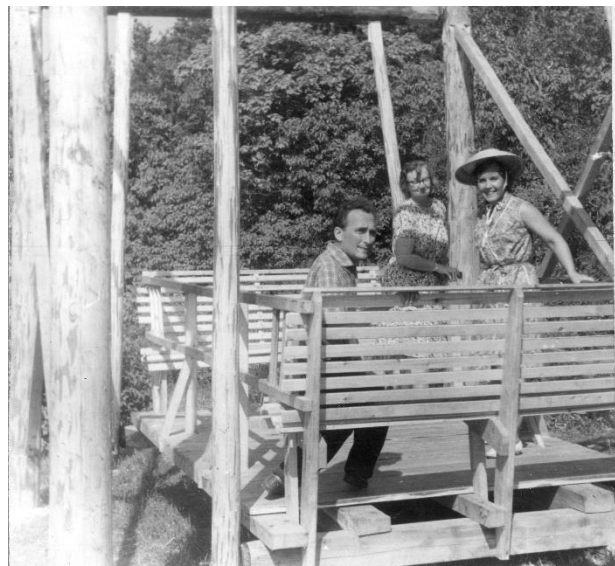
Kassari leidmine

Suislepp ja Rannamaa sattusid Kassarisse Marta Kalju juurde koolimajja suvitama tänu tutvusele Nurmikutega, Teesi ja Leemetiga. Nurmikud olid

Kaljudega sugulased ja veetsid teinekord öid Kassari koolis, eks nendelt kuulsid ka Silvia ja Harald sellest võimalusest. Sageli puhkasid ühel ajal koolimajas Marta vennatütar Silvia Kalju (Mellik), Teesi ja Leemet ning Silvia ja Harald. Silvia Mellik mäletab vaimukaid vestlusi söögilauas, ja kui seltskonnas oli ka Panso, olevat teatrimehel olnud plokk käes ja ta pannud Marta jutu sinna kirja. Rannamaal olnud sel ajal kombeks minna kell kaheksa hommikul Piibuninale ujuma ja kogu seltskond kaasa vedada. Nii nad siis karges hommikus merel läksid, hoidsid üksteisel käest kinni ja lugesid:

„Enda vastu üles astu / raskem kõigist võitlustest. / Iseennast ära võita / kauneim kõigist võitudest.“ Viimase sõna juures pidid kõik mauhti vette laskuma.¹⁸

Suislepp ja Rannamaa tulid esimest korda Kassaris 1950. aastate lõpus, nagu öeldud, peatusid nad algul koolimajas, seejärel ostsid maja, mida hakkasid aegamööda kōpitsema. See oli olnud Erikute (Mihkel ja

Harald Suislepp, Silvia Rannamaa ja Silvia Kalju mõisa kiigel. 1950. aastate lõpp või 1960. algus

¹⁷ Sealsamas, lk 220.

¹⁸ Vestlus Silvia Mellikuga 31. VIII 2017 Kärđlas.

Olga ning nende noorelt surnud tütar Vilma) elupaik. Algul magati lakas heintes, siis lasti põõningule ehitada töötuba, kus nii lagi, seinad, põrand kui ka mööbel olid puidust, värvimata ning otsaaknast avanes võrratu vaade mäele vooklevale kruusateele.

Akna all kiiktoolis armastas istuda eriti Silvia, Haraldi töölaud oli vasakul nurgas, laual korralikult teritatud pliatsid, pedantselt virnas raamatud ja kirjutuspaber. Kevad- ja sügishommikuste kangete kontide tarvis oli laua all suur elektriline jalasoojendussaabas.

Suislepp ärkas vara, kui pere tõusis ja alla hommikust sööma hüüti, oli ta sageli jõudnud juba paberile panna

Algusaastate lihtne kõpitsetud toake

nii mõnegi rea.¹⁹ Tädi Laagi ja Silvia tegid keskhommikul all kööginurgas pliidi alla tule. Enne toidutegemist läbiti korralikud veeprotseduurid, igaühel oli mitu isiklikku kausikest, pliidi ääres pestes sai nii keha puhtaks ja puna palgele. Hiljem osteti ka väike elektripliit, nii et pudrupajavee sai sellel keema ajada. Ja nõnda algasid Kassari suved oma kodus Rannalepal.

Mõne aasta pärast sai valmis madal katusealune töö- ja magamistuba. Pildil Silvia ja Harald koos sõbranna Vilmaga

Suvekiri Kassarist

Rannamaa vaimustus Kassarist talle omasel moel ja ruttas seda kuulutama. Kassari võlu oli ju uimastanud ja innustanud omal ajal ka Underit-Adsonit ja Aino Kallast. Nagu öeldud, suvitasid Rannamaa ja Suislepp esimest korda Kassaris, siis koolimajas, 1950. aastate lõpus, võimalik, et 1959. aasta suvel. 1960. aasta augusti Loomingus ilmus „Suvekiri Kassarist“. Millal Rannamaa seda kirjeldust täpselt alustas, pole teada, ent kirjutamise ajal tegi ta järelepärimisi Kassaris, et seal nähtut-kuuldut täpsustada. Minul on oma ema Elna Norgani kiri Rannamaale 27. juunist 1960. aastast. Elna kodus Pajas oli siis Kassari postkontor, või nagu toona öeldi, sidejaoskond, ja Elna oli selle jaoskonna ülem. Peatun pikemalt just Elna vastustel, sest olukirjeldust

¹⁹ *Paja Anu*, „Ta istus, päike ainsaks pärjaks peas“. Harald

Suislepp 11. VI 1921 – 21. IX 2000. – Hiiu leht, 10. VI 2011.

võib igaüks Loomingust lugeda, põnev on aga tutvuda allikatega. Praegusel juhul siis ühega allikaist, neid oli kindlasti rohkem ja nende hulgas kooliõpetaja Marta Kalju.

Suvekirja meeleolu on seatud hiidlasele omase huumoriga, Rannamaa on oma lugu jutustades säilitanud siin kadakate vahel ja asutustes kohatud inimeste sõnaseadmise, saareliku heatahtlik-naljatleva suhtumise. Ja mis sellest, kui ta pole vahest kõiki kirjeldatavaid oma silmaga näinud, ka „korrespondentide“ jutustatu võib enda kirjutatusse valatult sobida. Ega Artur Adsongi polnud omal ajal näiteks Underi onu Paki Priiduga kohtunud, missuguse ilmeka portree ta aga lõi! Ja ka tema kirjeldustes tuleb siin-seal tugevalt esile kohapealsete, s.t kassarlaste suupruuk.

„Suvekiri Kassarist“ äratas tähelepanu ja hiljem, kui liigne turistide hulk hakkas paikseid asukaid ja juba kodustatud suvitajaid segama, on Rannamaa end Kassari kuulsaks tegemises süüdistanud. See suvekiri ei jäänud ainsaks Kassari elu ja inimesi lahkavaks artiklikirjaks. Ajakirjanduses ilmus neid Rannamaalt veelgi. Kassaris suvitama hakates oli just ilmumas „Kadri“ (1959) ja mõne aasta pärast tuli sellele populaarne järg „Kasuema“ (1963).

Nüüd siis katkeid Elna Norgani kirjast Silvia

Marta Kalju koolimaja ees Ruth, Lea ja Taavi Elmiga. 1950. aastate lõpp

Rannamaale 1960. aasta vilul suvel. Imselgelt on Elnal olnud tõrge kirjanikule kirjutada, kuid ta võtab end kokku ja üritab anda parima. Kuulsin, et arstid ei soovitavat Teile mereäärset kliimat. Ma küll ei kuulaks nende juttu! [---] Ei, Kassaris ei või halb olla! Ja ega Teil ju pruugigi vees käia! Piibunina oleks küll väga kurb, kui Te teda vaatama ei tuleks. Ta vastab punktide kaupa Rannamaa saadetud küsimustele. Kirjeldab bussi- ja lennuühendust, toatagust põllulappi, mõisaaia hiigelpuu tüve, Käina lahe äärset pardikasvatust ja Sääre ääre muda, millega põlde väetatakse. Pikemalt peatub Käina lahe mudal, mida kasutatavat ravi otstarbeks: Arst Türi oli selle algataja ja asja ülesse võtja (oma valla mees – odratolgu). Nüüd ta on ära

ja praegune arst, nimega Tasane, tohterdab sellega haigeid hiidlasi. Ravi andvat tulemusi, inimesed on järjekorras nagu vanasti suhkrusabas. [---] Kui suur on selle muda väärtus, missugune koosseis, kes seda uurib – kõik see on mul segane. Küllap niisugused targad inimesed nagu need Vagased ja Tasased selle töö ära teevad, kuid kes see mulle seda nüüd praegu ütleb. Aeg juba hiline ka.

Äide Peeter olevat elus ja terve ja kiitvat sama palju kui ennegi. Kolhoosiaiaga tal enam pistmist ei ole, kuid eks ta nõuga abiks ole. Tänavu tegid jänesed meil suurt kahju. Närisid mõnel pool, kus hooletud oldi, kolhoosiaias aga pooltel noortel õunapuudel koore maha. Peeter oli küll vihane ja kirus agronoomi ja brigadiire, aga mis see enam aitas. Jänesed löid tralli ja itsitasid oma lõhkiste mokkaldega kindlasti pealekaubagi.

Lagunenud maju on juurde tulnud, osa on lammutatud, palgid hunnikusse laotud, prahihunnikud kõrval, nagu oleks tulekahju üle käinud. Üks maja, mille aknaid vahepeal kividega loobiti, on jaanilaupäeval kolhoosile müüdnud. Aknaid pilduda oskab igaüks, aga katsugu

keegi selliseid ilusaid ümmargusi auke klaasisse teha! See on päris kunstitöö, millega „noor kaardivägi“ hakkama sai.

Kino toimub endiselt kolhoosiklubis (5 korda kuus). Uuest aastast on see maja kolhoosi eelarvel ja kolhoosi hooldada. Praegu tehakse remonti. Juhataja on Hanikat. Kultuur-massiline töö on üldiselt toimunud. Vahete-vahel vestlused enne kino, harva ka muud. Hanikati vabanduseks olgu öeldud, et ta tervis ei ole just kõige paremas korras. Arvatavasti on see tõsi, sest muidu ei oleks ta haiglas jätnud jalga kaela taha panemata, missugune kuri kavatsus tal olnud, kui ta närvipõletikuga sees lamas.

Partorg, esimees ja rmtk. juhataja on endised. Esimeest ei saa laita, kuid kolhoosi raamatupidaja on eriti tubli. Rehnungivärk on tema käes nagu, noh ütleme – nagu Piibunina vesi selge ilmaga. Selle kohapealse võrdluse kannab Rannamaa oma suvekirja üle.

Kirjanik on küsinud ka Hanikatsi kohta. Lambad ja inimesed on Hanikatsil endised (st. inimesed ja lambad). Posti saavad Suuremõisa sidest, käivad sealt ise paadiga ära viimas koos Saarnaki laiu rahvaga. Ja arvata võib, et ega see neil graafiku põhjal toimu.

Marta Kaljule ehk Koolitädile oli Rannamaa juba üht-teist plaanitavast teada andnud ja see teave oli

muidugi jõudnud Elnani. Nii on tal kirjanikule ka isiklik palve: Kui Te tõesti kirjutate olukirjeldust, siis – sõbramehe poolest – jätke mind mängust välja. Või kui kirjutate, siis mitte nii. Koolitädi kunagi rääkis midagi sellest ja ma isegi salaja soovisin, et ... peaks see hoopiski mitte ilmuma! Näete kui alatu võib inimene olla! Kui annab midagi muuta, siis palun! Kas Teil tõesti jäi puhas mulje sellest ruumist, isegi meeldiv? Ei või olla. [---] Ja maja välisilme!!! Asutused, ka sellised väikesed ja isegi Hiiumaal, ei ole tavaliselt niisugustes majades (ainult mõni!). Kena fotosüüdistuse saaks aga risuhunnikust maja otsas! Mis puutub minu ... naeratusse – siis, ma tõesti ei tea, kuidas nüüd öelda. Võibolla ma mõnikord püüan seda teha, kuid tavaliselt olen mossis ja kui tuju on päris ära, saadan kõiki kuradile. Näete nüüd!

Nojah, see viimati mainitu on selge liialdus. Ent Elnal oli palvega tõsi taga, seda tunnetas ka Harald Suislepp, kuid Rannamaa meelest oli tegu lihtsalt liigse tagasihoidlikkusega ja ta

jättis selle tähelepanuta. Suvekirjas kajastub teema niimoodi:

Kassari kodu lihtsast „sisearhitektuurilisest“ ilust sain esimese üllatava mulje õieti sidejaoskonnas. [---] Kassari sidejaoskond on väike, peaaegu vaesuseeni lihtne, aga meeldiv ja mugav tütarlapse-toakene. Ka siin on kaart ja graafik seinal, ka siin on kaalud ja vitriin postivahenditega, ka siin on vana puust seinatelefonikast ja kulunud kirjutuslaud otsapidi akna all. Kuid laud pole üle kuhjatud paberitega, vaid sellel on vaas värskete lilledega. Akendel on kodused kardinad, põrandal triibuline riie, nurgas suur kummipuu. Puudub ainult Kassari kodudele nii iseloomulik ja mugav kiiktool. Oma postmargi ja kirjaümbriku juurde saate Kassari kõige ilusama naeratus, sest teid teenindab tõeline Kassari kaunitar. Kuigi lahke sõna ega naeratus ei käi siingi preemia alla ega arvata vanusetasu hulka, on ta ometi nii meeldivalt omal kohal.

„Meeldiv ja mugav tütarlapse-toakene“ ...

Pärast seda oli Elna ja Silvia suhe viks ja viisakas, aga tunda oli, et midagi on vahel. Või nagu Harald aastaid hiljemgi kordas: „Ma ütlesin sulle, et Elnale see ei meeldi.“ Lugu ilmus peale Loomingu ka Nõukogude Hiiumaas ja lehe saabumise päeval olevat Elna isegi plaaninud Kassarisse toodud eksemplarid hävitada. See tal aga ei õnnestanud või otsustas ta ringi ... või polnudki see mõttes olnud. Läks mitu aastat, enne kui neist kahest naisest sõbrad said.

Kirja lõppu on lisatud: *Teistele küsimustele ei oska ma praegu vastata, palume Koolitädi. ... ärge liiga palju kiitke! Te olite möödunud aastal liiga lühikest aega siin, tulete tänavu, näete kõike teistsuguste silmadega.*

Ka seda manitsust ei ole Rannamaa arvestanud, tema suvekiri on tundeline ja ülevoolav, kuid praegusele lugejale imeilus tagasivaade 60 aasta tagusesse Kassaris. Ilmekas ülevaade tollasest elust, kolhoosnikest ja teistest toredatest inimestest.

Tollane kriitik Endel Mallene arvustas Sirbis ja Vasaras Eesti reisikirjandust ning kõrvutas Uno Lahe kirjutatud Rannamaa suvekirjaga. Ja tolle aja norme silmas pidades kommenteeris: „U. Lahe reisikirjad pole suvituskirjad ega puhkusel inimese jõudejutud (küll aga on seda suures osas S. Rannamaa „Suvekiri Kassarist“ – „Looming“ nr. 8, 1960. a.), vaid pildid rahva elust, rahva igapäevasest tööst, mõtetest,

püüdlustest. Ega me ei oska kodumaal ringi käieski eraldada alati peamist vähemtähtsast, olulist kõrvalisest. Millega muidu seletada, et S. Rannamaa Kassaris kunagi siin suvitanud A. Kallase mälestuste vastu hellemat huvi tunneb kui selle saarekese tänapäeva vastu? Jah, ka siinkohal on mõttekas veel kord korrata juba tuttavaks saanud ütlemist – igauks leiab Pariisist seda, mida ta sealt otsima läheb.“²⁰

Tõepoolest, Rannamaa leidis Kassarist selle, mida oli otsinud.

Järgneb ...

---

²⁰ Endel Mallene, REISIKIRJELDUS ja mõnda, mis

seal sees leida on. – Sirp ja Vasar, 17. XI 1961.

SAJANDITAGUNE KASSARI

Eesti Vabariigi 100. sünnipäev sai 24. veebruaril peetud, ent juubeliaasta jätkub. Meie otseselt ei pidutse, kuid teeme tagasivaate ja kummarduse Kassari saare inimestele, tänu kellele on elu saarel jätkunud.

Iga pildi all on kogu teada olev info. Kui oskate parandada või täiendada, võtke palun ühendust Merike Niimanniga telefonil 526 3168 või aadressil kassariremli@gmail.com. Kõige parem oleks ise läbi tulla (muuseumi).

Käib töö ja vile koos

*1920. aasta paiku. Vasakult: Gustav Krumholts (Kopli; Jänedal), Gustav Bollmann (Antsu) ja Jüri Nittim (Laasi).
Pilt saadud Kalju Kaselt (Aida).*

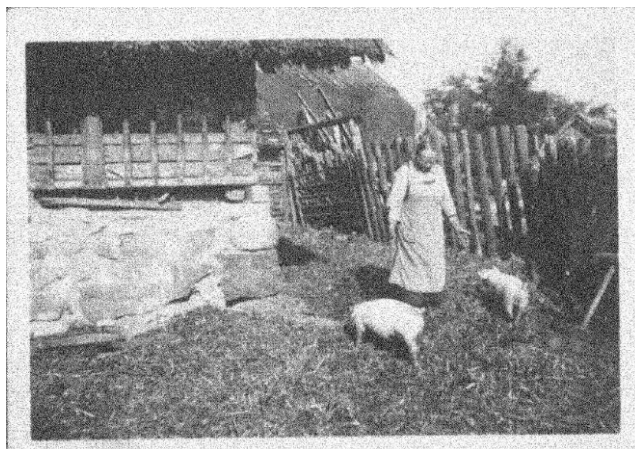
*Gustav Bollmann (Antsu) 1920. aastatel.
Pilt saadud Kalju Kaselt (Aida).*

1925. aasta rehepeks Antsu talu õuel. Ees Liisa Bollmann (Antsu) ja Albert Risti (Jaagu), teises reas vasakult Gustav Bollmann (Antsu), Juhan Bollmann (Antsu), Marta Bollmann (Antsu), Jüri Nittim (Laasi) ja Lilli Türi (Aadu); kolmandas reas Gustav Krumholts (Kopli; Jäneda), Amanda Krumholts (Nurme), ?, Anna Bollmann (Antsu) ja ?.

Pilt saadud Kalju Kaselt (Aida).

Mare Nittim põrsastega Laasi talu õuel 1910. ja 1920. aasta vahel.

Foto saadud Maie Nittimilt (Keldri).

Viljalõikus Laasi talu maadel 1920. aastatel. Noored mehed Anton ja Priidu Nittim.

Foto saadud Maie Nittimilt (Keldri).

1925. aastal Laasi talu õuel ülevõllikiigel. Anton Nittim ja Peeter Nittim.

Foto saadud Maie Nittimilt (Keldri).

Keldri elumaja ehitamine. 1929. aasta. Katusel Peeter Nittim.

Foto saadud Maie Nittimilt (Keldri).

1920. aastate lõpp. Vasakult: Agnes Kerner (Kärner; Palade), Marie Mölder (Mulgu) ja Eveline Kebuse (Kibus; Peetri-Mihkli).

1920.–1930. aastatel korraldati Kassaris hoolsasti kursusi ja teeõhtuid. Vähemalt kord aastas toimus loterii-allegri. Kõige elujõulisemaks kujunes näitering. Aktiivsele seltsitegelasele Adele Tammele (Miku) olid näitelaval meelde jäänud Martin Kurro (Kuru; Haava), vennad Konstantin ja Adolf Oolmann (Oolmets; Uidu küla Nurme), Anette Bollmann (Papli), Marie Mölder (Mulgu) ning Anna ja Karl Tamm (Altmäe). Kuru Martin olevat oma osa õppinud suvel heinakoorma otsas. Paremini õnnestunuks pidas Adele Tamm Hugo Raudsepa „Vedelvorsti“, „Mikumärdit“ ja „Põrunud aru õnnistust“ ning August Kitzbergi „Libahunti“ ja „Kauka jumalat“. (Anu Hülge „Kassari ja Käina raamatukogude ajalugu“, 1988.)

Foto pärit Marie Möldri tütre tütrelt Inna Kiselilt.

Kassari laulunaised 1920. aastatel. Tagumises reas vasakult kolmas Marie-Mathilde Kerner (Varju).

Kassari laulukoor 1926. aastal Hiiumaa esimesel üldlaulupeol. Esimeses reas vasakult Anette, Konstantin ja Liidia Oolmann (Uidu küla Nurme) ning Marie-Mathilde Kerner (Varju); teises reas Elisabeth Kerner (Konsu), Anna Bollmann (Antsu), Anna Tamm (Altmäe) ja Adele Kerner (Uidu küla Palade). Seisavad Tiiu Elbach (Koopä), Albert Risti (Jaagu), Eveline Kebuse (Peetri-Mihkli), Alfred Leivat (Niidiotsa), Elisabeth Suurvärav (Pööru), Rudolf Mölder (Masu), August Elbach (Jaani), Johannes Krumholts (Jäneda), Adele Bollmann (Papli) ja Adele Tamm (Miku).

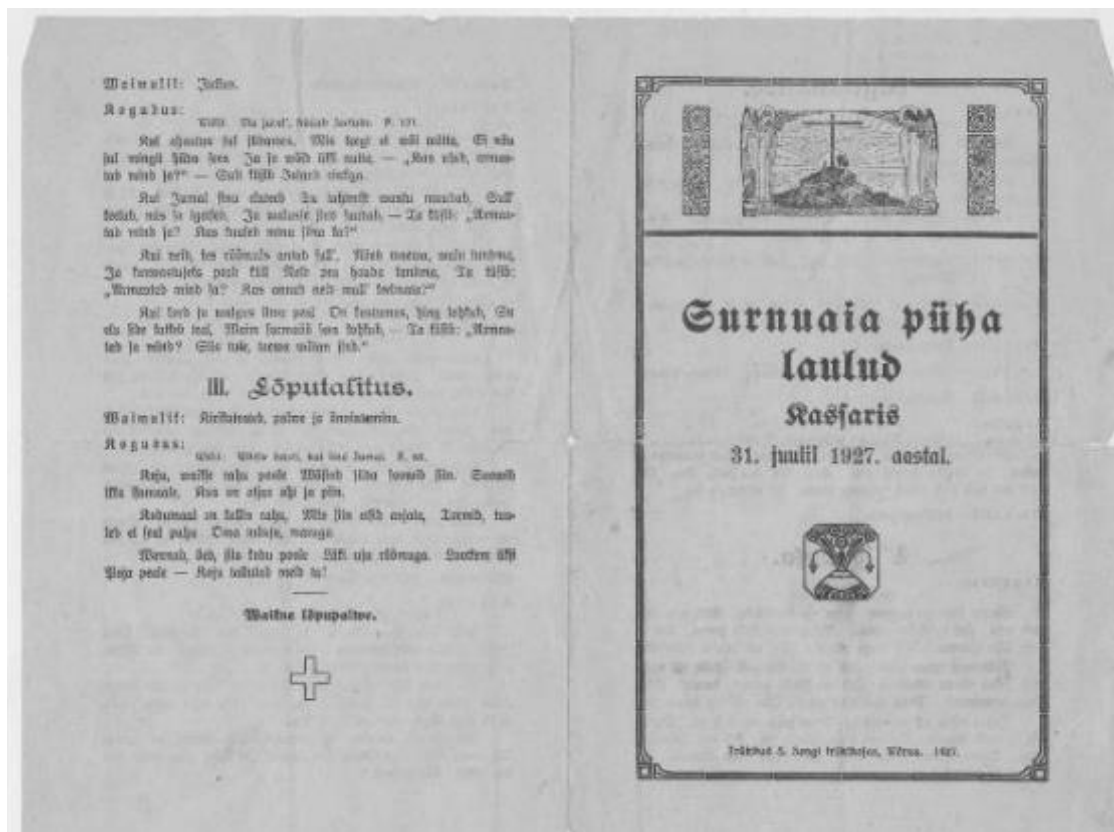
Adele Tamm (Miku) on meenutanud (A. Hülgl „Kassari ja Käina raamatukogude ajalugu“, 1988): „Ei peetud paljaks 60 km maha käia. Lõuna paiku asusime teele ja õhtuks olime Kärddlas. Öö veetsime koolimaja põrandal põhkudes, kuid mitte magades. Poisid hoolitsesid selle eest, et keegi silma kinni ei saanud. Järgmisel hommikul algasid ühendkooride proovid ja pärast lõunat oli peo algus. Koore juhatas Tuudur Vettik. Pidu läbi, algas kojumine. Selleks ajaks oli seltskond juba laiali valgunud. Enam ei tulnud koos tagasi. Mõnel õnnestus osa teed juhuslikul hobusevankril sõita. Mina ja mu sõbrannad tulime kogu tee „kand ja varvas“. Kui jaaniöö hämaruses kodukatus paistma hakkas, vajusid silmad lausa kinni. Ainult jala rattaroopasse sattudes virgusin ärkvele. Tore oli!“

Fotod ja Adele Tamme meenutused saadud Anu Hülgilt (Paja).

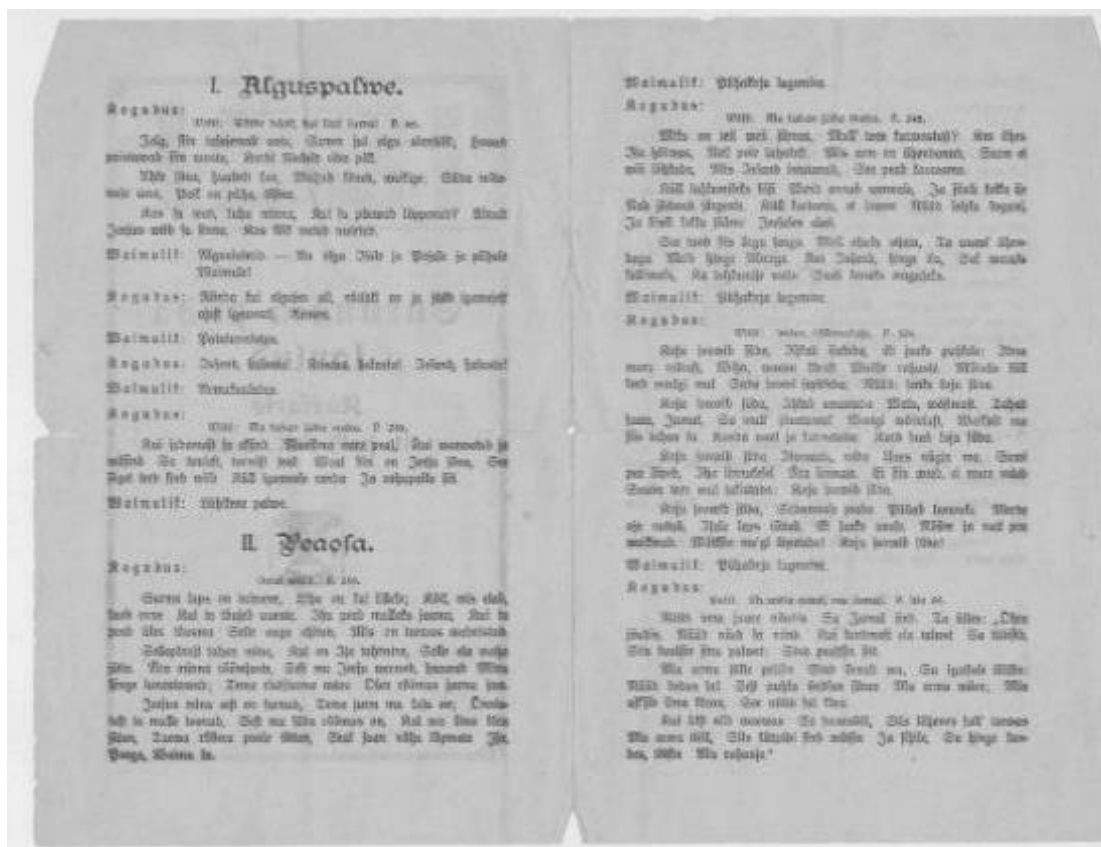

Surnuaiapäival Kassari surnuaias. Esireas vasakult: Helene Norgan (Kärsna), Helene Bollmann (Papli), Alvine Natalie Norgan (Kerner, Tallinn) ja Julie Norgan (Kärsna); teises reas Ann Norgan (Vahe, Tallinn), Ann Keskküla, Ann Kibus (nende kolme vanema naise järjekord ei ole kindel) ja Adele Tamm (Miku). Pildistas Anton Norgan (Tallinn).

Foto pärit Kärsnalt, saadud Anu Hülgilt (Paja).

1927. aasta surnuaiapiha laululeht saadud Hilja Põllolt (Lageda)

Aino Kalda kiri tütar Virvele esimesel Kassari suvel

(Viimane rida on Oskar Kaldalt)

Keina, Kassari 16.8.24

Oma armas Virve!

Istun nüüd siin, sauna ootel, ja mõtlen Su pääle. Ülehomme vara on siis meie selle suvine Kassari idyll möödas. Sõidan isaga koos Tallinna, kus minu reis 20. aug. edasi Helsingisse läheb.

Kümme aastat, P...? suvest saadik ei ole niisugust eht suve, palavat, ilusat, vaikset näinud. Kolme nädala jooksul on ainult 2 päeva tormi ehk vihma olnud, ja on ikkagi juba augusti keskpaik. Isa on ka väga kosunud, ta on tõesti mõistnud rannaelu kasutada. Mina olen katsunud tööd ja puhkust ühendada. Ei ole siia maani oma tööd valmis saanud ja ei saagi vist sel sügisel. Teema on liig hää, seda peab korralikult välja töötama.

Paari päeva eest oli meil ilus üllatus. Olime juba magama jäänud ja kell üle 12, kui korraga akna pihta koputatakse. Isa kargas ülesse ja mina karjatasin: sää! kuulsime aga rõõmsaid tutvaid hääli, Laine ja Jaan. Nad olid nädalaks hobuse võtnud, 55 versta samal päeval Kuresaarest edasi sõitnud, kusagilt paadi saanud ja üle tulnud, 5¹/₂ tundi merel olnud vaikselt tuule pärast. Nad pandi lakka ja järgmisel hommikul oli rõõm suur. Pakkusime oma paremat: merd, sauna, marju, pardipraati. Olid hääs tujus ja päikesest pruunid ja läksid teise hommikul jälle teele. Laine jäi vist Kuresaarde veel vannisid võtma. Ta lubas sulle kirjutada ja mõned päevapildid saata.

See on ka ainuke sündmus meie Kassari ajal. Tahaksime häämeelega siia tuleval suvel tagasi tulla, ehk saad sina ka siis siin mõned nädalad viibida.

Sulevist ja Hillarist ei tea praegu midagi, aga olen Hillari Tallinnasse tellinud, et teda veel enne ta Londoni sõitu näha saada. 12.8 oli vist Su eksam. Mõtlesime sel päeval Su pääle ja loodame varsti sõnumeid saada, et kõik hästi läinud.

Vist on Tallinnas juba Sinult mõni kiri ees. Olen Sulle siit sellega koos 3 kirja kirjutanud – kõik kinnitatult.

Varsti on ju ka Sinu üksilduse aeg möödas, isa kavatseb aug. lõpul Londonis olla. Jää nüüd jumalaga, armas Virveke ja kirjuta Helsingisse oma äidile.

Minu ..... on ..... – Sulle kõike hääd soovib isa.

Keina,
Kassar.
16. 8. 24
Oma armas Virve!
Istun nüüd
siin, sauna ootel,
ja mõtlen Su
pääle. Ülehomme
vara on siis meie
selle suvine Kassari
idyll möödas. Sõi-
dan isaga koos
Tallinna, kus mi-
nu reis 20. aug.
edasi Helsingisse
läheb.

Mälestusi natuke igast ajast

Valve Toompere (Vaku)

sündinud 1931

Eesti Vabariik 100. Seda juubelit on tähistatud pidulikult, väärilt. Juubeliaasta üritused kestavad edasi, avaldatakse mälestusi. Neid, kes meile vabariigi kätte võitlesid, ei ole – ikkagi terve sajand on möödunud. Otsesed järeltulijad on eakad, kelle mälu pole kõige teravam. On ka teine probleem – mälestused puuduvad. Vabadussõjast pereringis ei räägitud. Võib-olla naabrimedhed jõulu teisel pühal õllekannu juures. Meid, lapsi, sinna ei lubatud – need olid meeste jutud.

Sain alles nüüd teada, et mu vanaemal Inglil olid kõik kolm poega korraga Vabadussõja eri rinnetel. Olin kuulnud, et vanim, onu Johannes, oli Narva rindel, isa Magnus jõudis rindegas Lätti, aga onu Kirill – temast teadsin, et ta oli sõjas. Millal, kus ja kui kaua? Ma ei kuulnud kaht venda, isa ja onu, sellest kunagi rääkimas. Ainuke, millest perelegend räägib, on see, et onu Johannes tuli Narva alt ja tõi seljas sõjasaagiks vaskkatla. Katel oli olemas, tugev ja vastupidav – sauna soojaveepada. Vask ju ei roosteta. Onu surmast Narva haiglas sain alles nüüd teada. Võib-olla olin kuulnud, aga lapse mällu

see ei jäänud. Teadsime, et ta suri kõhutõppe ja on maetud Kuriste surnuaiale. Isa Lätis sõdimisest jäi lätikeelne tervitus, mis pidi tähendama „Tere hommikust, ilus noorhärä“. Noh, see oli Sopi Maunuse keeltekursus.

Miks ei ole mul rohkem mälestusi? Väga lihtsalt – mehed tulid tagasi, rajasid

Magnus Vaku (1899–1973) Vabadussõjas 3. jalaväepolgu reamehena

kodud, löid perekonnad, kasvasid lapsi. Jõudnud ikka, kus oleksime vanemate jutte talletanud, tuli uus sõda. Sellele järgneval ajal oli väga julge

tegu eelmisest, s.t Vabadussõjast rääkida. Saadud autasud, medalid, olid varjul kirstu põhjas. Mul puuduvad mälestuste mälestused. Nüüd oskaks ja tahaks küsida, kuid on hilja. Meenutan hoopis oma isapoolset vanaema, kelle nimi oli Agnia (Agnes) Sepp-Vaku-Altmae ehk lihtsalt vanaema Ingel, kes noorelt leseks jäänuna kasvatas üles kolm poega ja

kolm tütar. Minna tuleb oma juurte juurde, mis asuvad

Käina kihelkonnas, nii ema- kui ka isapoolsed. Ema poolt vanaema Tiiu oli Emmaste kihelkonnast. Ka tema jäi noorelt leseks nelja väikese lapsega.

Esimeses maailmasõjas jäi teadmata kadunuks tema mees – minu vanaisa Johannes Uuskar. Kurb saatust – isata kasvanud lapsed.

Vanaema Ingel abiellus 18-aastaselt endast 11

aastat vanema Jaan Vakuga. Miks nii noorelt? Ema oli surnud, lesestunud isa tahtis uuesti abielluda. Naisevõtuikka oli jõudnud ka vanem vend. Kolm naist

köögis. Tütar tuli mehele panna. Peigmehe pere ehitas talumaadele noorpaarile väikese maja. Mees Jaan töötas Putkaste mõisa pruulikojas. Perre sündis 14 abieluaasta jooksul kuus last: kolm tüdrukut ja kolm poissi. Raske suhkruhaigus viis noore pereisa. Haiguse ajal toetas mõis majanduslikult peret, kodutaludest tuli toetus ka hiljem. Isapoolsed tädid ja onud aitasid lapsi kasvatada, võttes neid oma peredesse. Need vahetusid, kord üks siin ja teine seal. Akulina (Liine), kes isa surma ajal ei olnud veel kolmenegi, jäi emaga.

Ema Ingel võttis Liine ja läks Orjaku karjamõisa tööliseks. Sealt jõuabki ta Kassarimaale. Abielludes Villem Altmäega, kes oli ametilt Kassari mõisa piirivaht. Esialgu elati nn Vana-Kassaris mõisa majas, mis asus Piibunina lähedal. Kui palju seal lastest elas või kasvas, ei tea, aga seda paika nad armastasid. Üksikut sirelit, mis seal keset kadakaid kasvas, käidi vaatamas. Edasine töökoht oli Kassari ja Orjaku mõisa piirivaht. Kiviaed piiriks ja Sopi elukohaks. On räägitud, et seal asus Sopi kõrts kunagi. Maja oli vana, millal ehitatud, ei tea. Eelmise sajandi alul kasutati hoonet mõisa piirivalvepunktina – kordonina. Mida valvati, ka ei tea. See vana maja saigi uueks koduks kõigile. Siit lennati jälle kuhu kellegi tiivad kandsid.

Poeg Johannese elutee jäi lühikeseks, tema viis raske

haigus. Poeg Kirill (Karla) elas ja töötas Tallinnas, tütar Anna oli jõudnud isegi Peterburis elada ja tuli revolutsiooni eest koju. Sinna tuli ka tütar Elisabet (Liisa), kes oli küll abielus, kuid raskelt reumasse haigestunud. Mees töötas Paldiskis sõjaväe kindlustustöödel.

Soppi jäi ka minu isa Magnus, samuti Liine. Seda elamist ning rahvaste rändamist juhtis vanaema. Iseloomult oli ta peres autoriteet. Karm elu oli õpetanud enda ja laste eest seisma. Tuli mõisade jagamise aeg, sündisid asundustalud. Sopis oli hästi, siin oli isegi maja olemas. Isa abiellus meie ema Martaga, vanaema ja Villem asusid elama Tallinna. Villem sai tööle relvatehasesse Arsenal, vanaema oli linnaproua. Seal elas poeg Kirill oma abikaasa Anna ja tütre Maimuga, samuti tütar Akulina oma mehe Oskariga. Anna jõudis Kassaris abielluda, leseks jääda ja jälle otsast alata. Aeg läks. Sündisime meie: Evald, Vilma (surnud imikuna), Valve, Erik ja Vaike.

Mõisamaade taludeks jagamisega tekkis Kassaris täiesti uus küla. Vanad hooned olid Sopi maja, Vetsi tall, Paju küün, Rooli küün, magasiit ja viljakuivati. Tulid noored pered ja hakkasid maju ehitama, piire rajama, lapsi kasvatama. Lapsi oli peaaegu igas peres. Kooli

läks ikka pikk rivi. Ilusad nimed valiti oma kodudele: Papli, Kaasiku, Kalda, Pärna, Toominga, Paju, Lageda, Rooski, Laane, Lepiku, Niidi, Lõuka, Mäe ja Kadaka. Sopist mõisani oligi Uusküla. Vanadel kirjadel oli aadress „Mõisa asundus“. Tee, mis viis maanteelt taluni, oli kõnekeeles teerist. „Ootame sind Kaasiku teeristil!“ näiteks.

Üürike on see iseseisvusaeg. Oli sel ajalgi peredel raha- ja majapidamismuresid. Lasteni see ei jõudnud. Vajadused olid väikesed, tahta ei osanud. Kõik oli lihtne. Kompvekke toodi laadalt või Kalju poest. Poe lõhn on veel praegugi meeles. Eriti see, kui Gustav (poeomanik) tegi tuutu ja pani kühvliga neljakandilisi biskviite. Linnakülalised tõid rohelise võrgu sees apelsine. See oli ime ja võõras. Harva seda juhtuski. Ei võrdle tänapäevaga. Mina elasin kahes kodus. Kolmandast eluaastast rohkem Lepikus tädi Liisa juures, ka neil oli asundustalu. Ma ei tea, kas ma olen Sopi või Lepiku Valve neile, kes mind veel mäletavad.

Enne kui jõuame uue algava sõjani ja sellele järgneva ajani, meenutan veel vanaema Ingliga seotud ilusaid mälestusi. On 1939. aasta augusti lõpp. Onu Karla tütar Maimu on kõik suved Kassaris Lepikus. Jõuab

kooliaeg ja tuleb linna koju minna. Vanaema Ingel on kodumail käimas ja nii me siis sõidame. Mind võetakse kaasa. See on unustamatu reis. Kuhu vanaema mind küll ei viinud, vene usu uhkesse kirikusse Toompeal, kus ta armulaual käis, või turule ja Paldiski maantee sauna. Mind toodi koju tagasi, vanaema läks jälle Tallinna. Rahuaeg oligi läbi. Euroopas algas sõda. Mind jäi kauaks ajaks kummitama lehtedest ja raadiost kuuldud lause „Eestist saab sõja tallermaa“. Saigi. Sõda tõi tagasi Kassarissee nii vanaema oma mehega, kes oli tööõnnetuse tagajärjel invaliidistunud, kui ka poeg Karla ja tütar Liine. 1941. aasta sõjasügisel oli veel kurb sündmus. Onu Karla tütar Maimu haigestus ajukelmepõletikku ja suri.

Meie jäime vanaemale ainukesteks lapselasteks. Sõda lõppes, mehed tulid tagasi erinevatelt rinnetelt. Tagasi ei tulnud Anna elukaaslane Niidi Johannes. Jäi Venemaa mulda, jõudmata lahingusse. Algas uus elu, sõda oli läbi, mis ees ootas, ei teadnud keegi. Mida lõpetuseks öelda. Vanaema jäi ka teistkordselt leseks. Tervis halvenes. Jõudis siiski meid suureks kasvamas näha. Isegi lapselaps Evaldi tütre Ülle sünni ära oodata. 1952. aasta varakevadel lahkus igaveseks ja on maetud Kassari surnuaiale. Sopi laste juured ei olnud vist tugevalt mullas, keegi ei jäänud meist päriselt Kassarissee. Evald rajas kodumaja Kärddlasse, vend Erik jõudis oma eluga Keillasse, Vaiket viis õpitud amet mitmesse kohta, Kassari kool ju likvideeriti.

Mina olen siis rändur – elanud Pärnumaal, Virumaal, Valgamaal ja Harjumaal, s.o Tallinnas. Siin on mu laste pered ja lõpuks olen ka mina. Niikaua kui vanemad elasid – tuli suvel koju minna. Hiljem veel Anna juurde. Kui enam omasid ei olnud, jõudsim Paja peresse. Seal sai ikka kohtumisrõõm valjult välja elatud. Viimased rõõmsad kohtumised Kassarimaaga on Anna juubel seltsimajas ja muidugi kooli kokkutulek. Sel päeval sai hommikust õhtu – kuhu jäi päev? See tundus nii lühike. On midagi, mis seob inimest tema sünni- ja kasvukohaga. Igatsed sinna tagasi ja annad selle edasi ka oma lastele ja lastelastele. Meile on see Kassarimaa.

Soovin teile kõigile, kes seal haridusseltsi ja kultuurielu edasi viite, jõudu ja jaksu!

Kassari noored 1950. aastatel. Valve ja Vaike Vaku (paremal) koos Elna Norgani ja Kalju Kasega

Jutustaja Priidu Hanikat

Priidu Hanikat (1897–1975) oli jutud kuulnud lapsepõlves oma isalt ja vanaisalt ning tema suust kirjutas need üles Marju Hanikat. Originaal Eesti Kirjandusmuuseumis.

Alguks Kassarimaa 2017. aasta mainumbris (41)

6. Muhu mehed käind ikka Rootsist käiu toomas. Käiu aga ei saanud siin randvahtide eest müüa. Siis Muhu mehed läind Tamusna härra juure, tahtnd härra keest käia-müüma luba saada. Tamusna härra küsind: „Kus tei need käiad vetate, mis tei müüma lehte?“ Mees vastand: „Mei teeme need ise.“ Härra ütlend jälle: „Aga siin ei ole ju pehmed kivisid.“ Mees ütlend: „Me keedame kivid pehmeks.“ Selle peale küsind härra jälle: „Kus tei nii suure katla vetate?“ Mees vastand: „Mul on nii suur katel kui pool teite tuba, miks ei saa siis selles kivisid keeta.“ Härra leppind viimaks sellega ja teind käia-müüma luba. Mehel pole enam midad karta olnd, läind Gottlanti, ajand käialasti sisse, tulnd siia ja hakkand müüma.

7. Muhumehed toond ühekorra Rootsist laevalasti teed ja pannund Kõrglaidu kõrtsi peremehe juure aita hoiule. Muhumeeste vihamehed saand seda teada ja kaiband randvahtidele. Randvahid tulnd ööse salaja Kõrglaidu passima. Aida uks olnd lukkus, siis ootand, ehk kedagid oleks aita tulnd,

sest ukst pole tohtind maha lüüa.

Saarnaku peremees läind ka sel ajal Kõrglaidu oma sugulaste juure. Peremees olnd kodust ära, perenaine olnd üksi kodu. Perenaine läind siis aidast liha tooma, et Saarnaku mehele süüa teha. Nii kui ta aida ukse lahti vetnd, kargand randvahid aida tagant välja ja kohe aita. Perenaine tulnd tupp ja ütlend Saarnaku mehele: „Tule, tule nüüd ruttu abiks, ajame nee hallid aidast välja!“ Saarnaku mees küsind siis: „On sul siis midad kunderbanti ka seel?“ Perenaine ütlend: „Eks sugu pärast ikka ole ka.“ Saarnaku mees läind välja ka, aga randvahid pannund püssi otsa koosi, et ära mine ligi. Pole aitand Saarnaku mehe asi midad, tulnd ära, läind kodu jälle.

Aida laudil olnd aga terve laeva last teed. Randvahid vetnd tee sealt ära ja viind Kuresaare. Kui peremees kodu tulnd on, kuulnd missugused järjed kodus olnd, siis pole muu nõu üle jäänd, kui muhulased viind ta oma laevaga Rootsi. Need muhulased, kelle peale kaibat olnd ja perenaine viidud Kuresaare kinni. Muhulased ütlend, et see ei ole nende kraam. Kõrglaidu perenaine, et tema

ei tea, kus peremees selle vetnd on, et see on peremehe kraam. Pandud siis nad kinni, muhulased ise ja perenaine ise tupp. Vahel olnd aga õhune kivi sein. Perenaisel antud vardakudumist seel vangimajas. Torkind vardaga kivi seinast augu läbi ja reekind muhulastele, et tema reegib üles, et muhulaste kraam on. Muhulased ähvardand: „Ära sa sõhust tegu mitte tee, siis oled sina ja mei ka eluaegsed vangid!“ Aga muhulased saand pea-kohtuhärrale maksta, nii et see hakkand nende nõusse. Ütlend nendele, et tuleb küll igakorra kõige suurema kurjusega, aga pole teitel mind tarvis karta ühtigid.

Siis üks kohtuhärra ütlend ühekorra vangidele: „Teid saab niikaua sii kinni peetud, kui see maja sii on.“ Muhulane vaatnd üles lae peale ja ütlend: „Pole selle majal siis pikka iga, pikaks need minugid peevad änam on.“ Siis kohtuhärra pannund muhulasele vastu lõugu, et kuidas ta tohtivat riigi maja kohta sõhust juttu reekida.

Muhulaste vihamehed käind jälle vahepeal kaibamas, et see ikka nende meeste kraam on. Siis pea-kohtuhärra ütlend: „Tei

olete nende vihamehed, teite juttu ei usta.“ Ja kohus muistnd muhulased õigeks. Muhu mehed olnd pärast reekind, et nemad olnd kohtuhärrale nii palju maksnd, et oleks võind juba selle kunderbandi eest trahvi ära maksta.

Kunderbant jäänd siis kõik Kõrglaidu perenaise süüks. Peremees ise olnd 3 aastat Rootsis, siis tulnd tagasi. Siis hoidnd ennast kodu varjul, nii kaua kui tagaotsimise aeg ümber olnd. Peale selle elanud Hiiumaal, Kõrglaidu ei ole enam elama läind.

Kohtust

1. Kaks vanaeite Suurevallast läind mullika pärast kohtusse. See vanaeit, kes teise mullikat pole kätte annund, sellele määrat 2 nädalat aresti. Vanaeit küsind: „Mispärast siis aresti?“ Kohtuhärra ütlend: „Sellepärast aresti, et paragrahvid näitavad seda.“ Vanaeit küsind jälle: „Kumb see paragrahv on, on see mees või on see naine.“ Selle peale ei osanud kohtuhärra enam vastata midad.

Üles kirjutatud 30. juulil 1956.

1. Vanasti, kui pole kerikut veel olnd, käinud püha lepa all inimesed palumas. Ühekorra tulnd mõte hakata kerikut ehitama. Pole aga kedagid teadnd, kus kohta ehitada. Siis öeldud: „Kui targad inimesed seda ei tea, siis peavad lollid loomad seda teadma.“ Pandud kaksikud sündinud härjad ette ja

keriku nurgakivi peele. Siis lastud härjad omapead minna, et kus nad seisma jeevad, senna panevad nurgakivi maha. Härjad läind selle püha lepa juure ja jäänd teine teise poole leppa seisma. Senna hakatudki kerikut ehitama ja keriku nimeks pandi Pühalepa.

2. Kui hakatud Käina kirikut ehitama, pandud härjad ette, koorm peele ja vidama. Härjad pole aga tahtnd heasti käia, siis kamandud, et „Käi nii ja käi naa“. Kui kerik valmis saand, jäändkid keriku nimeks Käina.

3. Vanasti elas Saaremaal Suur Tõll, Tõllu vend Leiger aga Hiiumaal. Kord võttis Leiger nõuks Tõllu teadmata kerikud ehitada. Lasi ehita Pühalepa, Käina ja Paluküla. Niikaua sai rahus ehita, kui kerikutornid hakkasid Saaremaale paistma. Siis vihastus Tõll ja pani kivid lendu. See kivi, millega Tõll tahtis Käina kirikut puruks visata, kukkus Orjaku lahe äärde maha, teine aga Pühalepa kerikule määrat kivi lendas üle kiriku ja kukkus Pühalepa kõrtsi taha maha. Paluküla kerikule visat kivi läks ka üle keriku ja kukkus Paluküla mäele. Neid kivisid võib näha tänapäevani.

4. Hanikati laidus eland vanasti üks igavene naljamees. Ühekorra olnd Hiiumaal juua täis ja hakkand kodu tulema.

Tulnd mere eere, vidand kadaga põõsa külje alla maha ja hakkand kodu tulema. Tulnd mere eere, vidand kadaga põõsa külje alla maha ja hakkand abi karjuma: „Tulge abiks, ma upun ära!“ Üks vanamees Arukülast, Valgu Andrus kuulnud seda ja tulnd vaatama. Villem ütlend: „Kas pole külas mitte paremad meest, kis moole oleks abiks tulnd kui vana vilets mees.“ Viimaks läind aga omal hermuks, et kui tuleb nooremaid mihi, saab veel peksa nende keest, ja pannund kodu poole tulema.

5. Villemi isa ikka riidlend, et mis sa sedasi jood päris. Villem aga ütlend isale: „Mis sa sellepärast riidled, et ma joon, ma pean vaatma, kus ma külast tilga saan. Sa peaks panema küna lauale, kibud juure ja kutsuma po?jad puhas senna juure viina vetma.

6. Ühekorra olnd Arukülas kahed pulmad. Villem läind ka pulmi vaatma. Ratsahobusega käind pulmatoas. Õpetaja kutsund Villemi veel oma jütule. Villem mõtlend, et nüüd on just paras aeg õpetaja jütule minna, olnd ise paras mees. Läind siis õpetaja jütule, õpetaja ütlend: „Tule teise korra kui sa tark oled.“ Villem ütlend: „Minu isa on nii rikas mees, et annab iga peev mulle nii palju viina, et targemad sa ei nee mind ilmalgid.“ Siis õpetaja hakkand noomima. Villem

ütlend: „Pühi enne oma uksealune puhtaks, siis hakka temale reekima.“ Villem sellepärast ütlend sedasi, et õpetaja teenijal olnd ka laps tulemas ja õpetaja oleks pidand teda ka siis noomima.

7. Kõrglaiu

kõrtsimees Pärt olnd hermus äkine mees. Mehed olnd seel eeres noodal ja läind öösel kõrtsist viina vetma. Pärt ja Ann magand asemel, Ann olnd eere pool, mehed kiputand, Ann ärkand üles ja tulnd aita viina andma. Kuulnd järsku, et toauks käind, Ann pannund joostes aida taha ja karjund: „Oh sa kallis aeg, Pärt tuleb!“ Noodamehed pannund ennast reasse aida ukse ette seisma, et mis ta siis ikka teeb. Pärt tulnd, käind meeste eest läbi, vaatan iga mehe otsa peenesti, pannund siis keed särgi pee-august sisse, kaks korda saand tõmmata, siis saand särgi eest lõhki. Siis käind meeste eest läbi ja ütlend: „Laaberkuub mul selgas ja kaabak mul kaelas ja mis see siis nüüd tähendab.“

8. Ühed laevamehed

küsid ühekorra Pärdi naise

Anne keest pudru kateld, tahtnd pudru keeta. Pärt näind, et mehed paargus pudru keetmas olnd, läind senna, tõmband katla tuleld ära, läind õue ja virutand katla vastu kivi puruks, pudru jäänd nagu müts kivi otsa. [---]

10. Vanasti olnd Soonlepal kubjas, Pavel olnd nimi. Olnd nii tark mees, et kui killegil uss hammustand või santi haigust olnd, ta juure läind, kohe saand terveks. Ta olnd ka palju inimestele ette kuulutand. Iga nearilaupa ööse olnd kasugakuub selgas ja olnd öö läbi väljas. Siis reekind inimestele, mis selle aasta sees juhtub. Ükskord reekind laidude rahvastele, et olge selle aasta ette vaatlikud paadiga purjutamisel, et viis meest uppuvad selle aasta sees laidude vahel ära. Heina ajal tulnd viis muhumeest ahjupoti lastiga Muhust. Tugev tuul olnd vastu. Saand na umbes Hanikati ja Kaevatsi vahele, laine löönd paadi vett täis, paat läind põhja, mehed uppund kõik. Sügise läbi põlend viis tuld seel kohas, kus mehed olnd ära uppund. Pavel ütlend ise oma tarkuse kohta, et selle on

tema ühe Saaremaa mehe keest poole leiva eest saand. Oleks veel küll tarkust saand, aga tema pole rohkem tahtnd kui seda, et tema hädalisi aidata saand. Et ussid ta hüüab metsast välja küll, aga metsa tagasi ei saa.

11. Vanasti olnd Salinõmmes nägijad naised. Inimesed käind iga õhtu nende juttu kuulmas. Naised toimetand veel loomi, juba tuba kogund inimesi täis. Siis kui loomatoimetus valmis saand, tulnd tuppa, teki alla ja hakkand reekima. Reekind kõik seda, mis see peeva juhtund olnd. Üks õhtu hakkand mõisapoisid seelt hobusega kodu minema, siis naised jälle reekind: „Nad hakkasid minema küll, aga ajasid karede silma hobuse sisse, mis sest õnnistusest nüüd kasu oli, jähi nüüd merre puhas.“ Saarnagu Mare olnd ka seel, nii pime olnd juba, et pole küll nähtud, naine aga reekind teki all: „Neh, Saarnagu vehe Mare ka sii, teeb aga läbi nina „mh“ ja „mh“, äi usu, mis ma reegin.“ Mõisapoisid aga olnd selle õhtu hobuse sisse ajand, see olnd ikka tõsi mis reegit.

JÄRGNEB

Kassari kabeli kella lugu

Hanikatsi Marju

Aasta võis olla 2000, oli ilus pühapäevane päev, kogunesime kabeli juurde õpetaja Enn Auksmanni ootama. Istusime värava ees pingil ja Hilja Põllo jutustas meile loo kabeli kellast.

Oli vene aeg, olid üliõpilaste ehitusmalevad ja neid oli ka Kassaris. Kuna kabeli ukSED olid lahti, sissepääs vaba, siis mängiti seal pulmi või laulatust. Eks siis seda kella nähes tuli üliõpilastel mõte see rahaks teha. Selleks tuli see Tallinnasse toimetada, aga see polnudki lihtne.

Lõpuks saadi postkontoriga kaubale, kes paki saatmiseks vastu võttis. Nagu hiljem selgus, müüdi kell vahendajate kaudu Saksamaale. Aasta, millal see toimus, ei ole teada.

Kuni meie seal pingi peal istusime, tuli värava taha üks perekond: mees, naine ja 4–5-aastane poiss. Ka nagu oodates kedagi. Kui siis õpetaja Auksmann tuli, tulid ka külalised väravast sisse ja tutvustasid ennast. Vene perekond, kes elas Leedus, kuid Kassari oli neile tuttav ja

südamelähedane. Nad olid siin suviti puhkamas käinud. Olid teadlikud kella kadumisest, teadsid ka seda, et see müüdi Saksamaale. Raske on aru saada, kuidas see kõik toimus, kuid kella ostis Saksamaalt ära Leedus elav vene mees ja tõi Kassari kabelisse. Õpetaja

Auksmann ütles veel, et see maksis kindlasti palju. Tooja vastas, et jah, palju. See päev oli meie jaoks suur ime, et just siis, kui kellast jutt, ilmus kell tagasi.

Suure päeva pildistus.

*Vasakul kella toonud pere, siis
Enn Auksmann, abiõpetaja
Vilu, Marju Hanikat-Venski, ?,
Hilja Põllo, ?*

SUVI KASSARIS ja 2018. aasta Kassari kultuurineljapäevade (KKNP) ÜRITUSTE KAVA

NB! Kavas võib ette tulla muudatusi, täpsem info www.kassarimaa.ee.

KOGU SUVE OOTAVAD KASSARI SAAREL KÜLASTAJAID

- 10.00–18.00 iga päev Hiiumaa Muuseumi Kassari näitusemaja. Uus püsinäitus „Elu saarel. Tuli, vesi, õhk, maa“. www.muuseum.hiiumaa.ee. Info tel 523 2225.
- 12.00–17.00 neljapäeval, reedel ja laupäeval „Teeliste kirikud“. Kassari kabeli uksed avatud. Info tel 5305 1858.
- Tuletorni kai (Orjaku sadama kõrval). Vaba pääs tutvuma asfaldile maalitud kompassi ehk tuulteroosiga.
- 19.00 igal esmaspäeval Kassari rahvamajas „Vaba tants“.
Vaba tants on kõigile neile, kes soovivad mõnuses õhkkonnas oma argipäeva seljataha jätta, end pisut liigutada ja hästi tunda. Tantsuks reegleid pole, liigutused tulevad seestpoolt. Tunnis tuleb ette ka vabastavat musitseerimist.
Kestus 1 tund 30 minutit. Osalustasu 5€. Info ja registreerimine tel 5696 9326.
- 19.00 igal teisipäeval Kassari rahvamajas „Vabastavad kunstid“.
Kunsti- ja vabatehnikatunnid oma sisemise loovuse äratamiseks ning inspiratsiooni, tunnete ja nägemuste väljendamiseks. Juhendab Kaisa Kääramees.
Osalustasu 5€. Info ja registreerimine tel 5854 8553.
- 19.00 igal kolmapäeval Kassari rahvamajas jooga.
Tegu on klassikalise joogaga, millest on alguse saanud kõik nüüdisaegsed joogastiilid.
Sobib nii suurtele kui ka väikestele. Tasuline, info ja registreerimine tel 518 9024.

IGAL NELJAPÄEVAL

- 11.00–19.00 Orjaku külamajas Ainikki Eiskopi tekstiilinäitus „Merepiisad ja päevakuld“ ning stendinäitused Hiiumaa loopealsetest ja kaladest; avatud suveniiripood ja väike sadamakohvik. Info tel 524 4820.
- 12.00–19.00 Kassari rahvamajas näitus „Kassari rahvamaja 100 aastat koos Eesti Vabariigiga“, avatud raamatukogu ja kodukohvik Hõng. Info tel 558 0543.
- 12.00–17.00 Kassari kabeli uksed avatud. Info tel 5305 1858.
- Hiiu Õlle Kojas „Hiiu õlle lugu“. NB! Ainult ettetellimisel ja mitte vähem kui viiele inimesele (avatud kuni 16.08.2018). Broneerimine tel 463 6146.

KASSARI
KKNP
KULTUURI-
NELJAPÄEVAD

MAI

Neljapäev, 17. mai 19.00 Orjaku külamajas KASSARI KULTUURINELJAPÄEVADE (KKNP) SARJA VIIENDA HOOAJA AVAPAUK.

- Ainikki Eiskopi tekstiilinäituse „Merepiisad ja päevakuld“ avamine.
- Kontsert „Hingelt laulev meremees Siim Rikker“.

Tasuta, võimalik teha annetusi või osta loteriipilet.

Laupäev, 19. mai

- 15.00 Kassari kabelis nelipühiteenistus.

Muuseumiöö „Öös on pidu“:

- 18.00–22.00 Kassari kabeli ukse avatud. Kell 19.00 kooslaulmine ansambliga Höbelõng.
- 18.00–21.00 Aino ja Oskar Kallase suvemaja ukse avatud.

Neljapäev, 24. mai KKNP

- 19.00 Orjaku sadamas kinoõhtu. Näidatakse filmi „Portugal“. MTÜ Hiiumaa Kino. Pilet 5€.

Laupäev, 26. mai

9.00–00.00 Orjaku sadamas IX tuulekalafestival. Korraldajad MTÜ Orjaku Külaselts ja MTÜ Hiiukala.

Trollinguvõistlus, perepidu sadamas, kalakokkade konkurss, kultuuriprogramm ja tantsuõhtu. Täpsem info ja programm www.hiiukala.org, FB Tuulekala festival, tel 524 4820.

11.00 Kassari rahvamajas Anne Rekkaro raamatu „Priius kallis anne“ esitlus.

Esiatgu Hiiu Lehes ilmunud lapsepõlvemeenutused on jõudnud raamatukaante vahele. Kohtume autoriga ja meenutame tollast aega suvelapsena Kassaris.

Pärast esitlust giidiga ringkäik raamatu põhilises sündmuskohas.

Kostitab Kassari rahvamaja kodukohvik Hõng. Info 558 0543.

JUUNI

Laupäev, 2. juuni

Hiiumaa maraton. Algas ja lõpp Kassari Puhkekeskuse juures. maraton.hiiumaa.ee.

Teisipäev, 5. juuni

20.00 Kassari kuursalis KAKU Sander Õiguse „Kolmandas Isikus“ (Comedy Estonia). Piletid 12€ / 10€ müügil Piletilevis ja pool tundi enne algust kohapeal. Info 5341 6205.

Neljapäev, 7. juuni KKNP

- 19.00 Orjaku külamaja sadamakino. Pilet 5€. MTÜ Hiiumaa Kino.

Teisipäev, 12. juuni

- 18.00 Kassari kabelis „Kolm risti Kassari kohal“. Käina Huvikooli õpilaste kontsert. Korraldaja EELK Käina Martini kogudus.

Neljapäev, 14. juuni KKNP

- Sõru Jazzi kontserdid Orjaku sadamas. www.sorujazz.ee.

20.00 Andre Maaker „Meie laulu pidu“.

21.30 Monday Quartet: Marianne Leibur (vokaal), Anna Regina Kalk (kitarr), Ara Yaralyan (kontrabass) ning Siim Aimla (saksofon ja vibrafon).

Laupäev, 16. juuni

9.00 Sõru Jazzi linnuvaatlusretk Orjaku loodusrajal.

10.00 matkakohvik Orjaku külamajas.

Teisipäev, 19. juuni

19:30 Kassari kuursalis KAKU Merle Palmiste monoetendus „Kuidas dresseerida meest“. Piletid 15€ / 13€ müügil Piletilevis ja kohapeal. Lisainfo 5341 6205.

Neljapäev, 21. juuni KKNP

- 16.00–21.00 Orjaku külamajas araabia kultuuri ja köögi õhtu: töötoad, maitset, muusika. Korraldaja MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus, info 554 7984.

Reede, 22. juuni

- 12.00–17.00 Orjaku sadamas väike jaanipäeva lihalaat. Orjaku Külaselts, Hiidlaste Koostöökogu. www.kogu.hiiumaa.ee, tel 524 4820.
- 22.00 Pullu pubi jaanituli. Sisepääs 18. eluaastast. Pilet 5€. Tel 5341 6205.

Laupäev, 23. juuni

- 19.00 Kassari kiigeplatsil jaanituli. Esineb ansambel Boogie Company. Tasuta. Tel 5341 6205.
- 23.00 Pullu pubis Kassari jaanitule järelpidu. Sisepääs 18. eluaastast. Pilet 5€. Tel 5341 6205.

Teisipäev, 26. juuni

18.00 Kassari kuursalis KAKU lasteetendus „Seitsme maa ja mere taga“. Täispilet 7€, lapse (3–12 a) pilet 5€, perepilet (2 täiskasvanut ja 2 last) 20€, lisanduv laps (3–12 a) 5€. Piletid müügil tund enne algust kohapeal. Tel 5341 6205.

Neljapäev, 28. juuni KKNP

- 18.00 Kassari rahvamajas näituse „Kassari rahvamaja 100 aastat koos Eesti Vabariigiga“ avamine. Info tel 558 0543.
- 19.00 Orjaku sadamas trio KeKuKe kontsert „Kodus on sinine taevas“. EV 100. Eesti autorite looming Kelli Uustani, Kusti Lemba ja Keio Vuti esituses. Pilet 8€ eelmüügis 15. juunist külamajas. Info 524 4820.

Kolme K (Kelli Uustani, Kusti Lemba ja Keio Vutt) bändi seovad ühine muusikamaitse ja naljasoon. Repertuaaris on põhiliselt laulja Kelli Uustani looming, kuid ka lugusid uuemast ja vanemast džässiklassikast meilt ja mujalt.

2018. aastal valmis bändil akustiline eestikeelne kava „Kodus on sinine taevas“. Eesti 100 aasta juubeli puhul valminud kava on kodust, sõpradest, armastusest, teel olemisest ja kuhugi jõudmisest, on pisut unustatud ja ka uuemaid laule.

JUULI

Neljapäev, 5. juuli KKNP

- 19.00 Orjaku sadamas kontsert. Kaia Karjatse „Gongide ja helikausside kaunid helid“. Pilet 12€ müügil tund enne algust. Info tel 524 4820.

Kas oled kunagi mõelnud, kuidas helid keha ja meelt mõjutavad? Tule proovi ise järele ja saa osa helide külluslikust ja tervendavast maailmast. Gongivirtuoos Kaia Karjatse kontsert gongide ja helikaussidega viib rändama müstilisse helidemaailma. Helil on jõud, mis rahustab keha ja meelt. Heli annab jõudu, leevendab stressi ja sobib igas eas ning igas olukorras. Gong on iidne instrument, millel on harmoonilised ja puhtad helid. Gongi mängimisel tekkivad helilained mõjuvad rahustavalt ja alandavad stressi. Kristallkausside peened võnked aitavad leida tasakaalu ja rõõmsat meelt. Kontsert kestab 60 minutit. Istutakse põrandal mattidel, saalis on ka mõned toolid neile, kel põrandal istuda raske. Kaasa võib võtta pleedi. Peale kontserti pakutakse teed.

6.–7. juuli kitarrifestival Kassari Kitarrid. Pilet 10€ eelmüügis krossitalu@gmail.com ja enne kontserti kohapeal.

Festivali pass 35€. Info tel 5621 7207 ja FB Kassari Kitarrid.

Reede, 6. juuli

- 19.00 Riho Sibul 60. Juubelikontsert Orjaku külamajas. Pilet 15€.
- 21.00 Kassari rahvamajas Pääru Oja ja Indrek Kruusimaa flamenkoõhtu. Pilet 10€. Avatud kodukohvik Hõng.

Laupäev, 7. juuli

Orjaku sadamas Kassari Kitarrid.

16.00 Valev Sein „HäälMaal“

17.30 Arne Lauri „Muinasmaailm“

19.00 Weekend Guitar Trio 25

20.30 Märten Kross, Kiur Aarma ja Peeter Metsar „Hypnosis“

Avatud väike sadamakohvik.

20.00 Kassari kuursaal KAKU vinge tantsuõhtu. Esineb ansambel Reminders. Info 5341 6205.

Kolmapäev, 11. juuli

22.00 Kassari kuursaal KAKU kinoõhtu. Pilet 5€. Info 5341 6205.

Neljapäev, 12. juuli KKNP

- 20.00 Orjaku sadamas kontsert „Hallo Kosmos, hallo Maa“. Esinevad Hanna-Liina Võsa ja Koit Toome. Korraldaja Tartu Kontsertkorraldus. Piletiinfo www.kontsertkorraldus.ee.

Reede, 13. juuli

18.00 Kassari kabelis „Kolm risti Kassari kohal“. Õpetaja Jaan Tammsalu ja muusik Robert Jürjendali kontsert-mõtisklus. Korraldaja EELK Käina Martini kogudus.

Teisipäev, 17. juuli

- 19.00 Kassari kuursaal KAKU Piip ja Tuut. Piletid müügil Piletilevis ja enne algust kohapeal. Info 5341 6205.
- 20.30 Kassari rahvamajas kontsert. Esineb Curly Strings.

Piletid eelmüügis www.ticketer.ee. Pilet 8€ ja kohapeal alates 19.00 10€ (piiratud koguses!).
Kostitab kodukohvik Hõng. Piletid ja info 558 0543.

Kolmapäev, 18. juuli

22.00 Kassari kuursalis KAKU kinoõhtu. Pilet 5€. Info 5341 6205.

Neljapäev, 19. juuli KKNP

- 16.00 Orjaku külamajas Hiiu Folgi kontsert. Kaido Ray Kallikorm (lõõts, karmoška). Pilet 5€ / festivali passiga 2€. Info www.hiiufolk.ee.
- 20.00 Kassari rahvamajas kontsert-meditatsioon. Kaia Karjatse „Gongide ja helikausside kaunid helid“.

Tule osa saama sügavalt rahustavast helimeditatsioonist. Gongide ja kristallkausside helidega jõuavad meieni piiratud universumi rütmid. Tugeval heliväljal on sügav mõju kehale.

Helilained muudavad, tasakaalustavad, rõõmustavad ja viivad meid olemise keskmesse. Kogu keha rahuneb ja saab laetud harmooniliste võngetega.

Meditatsiooni on hea nautida pikutades. Soovitame kaasa võtta sooja mati ja pleedi!

Gong on iidne instrument, millel on harmoonilised ja puhtad helid. Gongi mängimisel tekkivad helilained rahustavad ja alandavad stressi. Kristallkausside peened võnked aitavad leida tasakaalu ja rõõmsa meele.

Meditatsiooni kestus on 60 minutit. Peale kontserti pakutakse teed ja saab jagada muljeid.

Pileti 10€ tund enne kontserti kohapeal. Info 558 0543.

20.–22. juuli Hiiu Folk mitmes kohas Kassari saarel, täpsem info www.hiiufolk.ee.

Teisipäev, 24. juuli

20.00 Kassari kuursalis KAKU Indrek Taalmaa monoetendus „Parimad palad“. Pilet 15€ / 13€. Info 5341 6205.

Kolmapäev, 25. juuli

- Orjaku külamajas Läänesaarte kammerorkestri kontsert „Orkester maailma äärel.“ Solistid Peeter Margus (viul), Arvo Haasma (vioola) ja Marten Altrova (klarnet). Kavas T. Kõrvits, G. Finzi, J. Sibelius ja K. Atterberg. Piletid 10€ / 8€ Piletilevis ja tund enne algust kohapeal.
- 22.00 Kassari kuursalis KAKU kinoõhtu. Pilet 5€. Info 5341 6205.

Neljapäev, 26. juuli KKNP

- 20.00 Orjaku sadamas kontsert „Prints ja kerjus“. Esinevad C-JAM ja Mikk Kaasik. Korraldaja Tartu Kontsertkorraldus. Piletiinfo www.piletilevi.ee.

AUGUST

Neljapäev, 2. august KKNP

- 12.00–20.00 Hiiumaa kohvikutepäevade Kassari kohvikutuur. Kuus kohvikut üle Kassari saare! Info 524 4820, www.kohvikutepaev.ee.

„Magus mari meitele ja teitele“

Esikülas Uue-Hansu talus avatud 12–24.

„Mesila“

Kassaris Lemmena mesindustalus avatud 12–24.

„Kassari veski“

Kassari kiviveskis.

„Pullu pulmakohvik“

Kassaris Pullu pubis avatud 12–20.

„Orjaku mõisa kuivati lugu“

Orjakus Dagen Hausi külalistemajas avatud 12–24.

„Siis tule – siis jää“

Orjaku sadama külamajas avatud 12–20.

- 19.00 EV 100 esitleb: „Kassari – Aino Kallase paradiis“. Kallaste suvemaja õuel esinevad Garmen Tabor (sõna), Angelika Mikk (laul) ja Riina Pikani (klaver). Lavastaja Arne Mikk. Tasuta. Korraldaja OÜ Ingmus, info tel 502 9494, www.ev100.ee/et/kassari-aino-kallase-paradiis.
- 21.00 Kassari kohvikutuuri lõpetamine. Orjaku sadamas kontsert, esineb ansambel Sadamasild. Pilet 10€ eelmüügis 15. juunist Orjaku külamajas, kohapeal 12€. Info 524 4820.

Reede, 3. august

- 20.00 Kassari kuursalis KAKU Lauri Saatpalu ja Peeter Rebase kontsert. Pilet 12€ / 10€. Info 5341 6205.

Laupäev, 4. august

- 18.00 Kassari kabelis „Kolm risti Kassari kohal“. Esinevad KaitTamra ja Kadri Pulk. Korraldaja EELK Käina Martini kogudus.

Teisipäev, 7. august

20.00 Kassari kuursalis KAKU Kaisa Selde ja Mart Müürisepa „Baariteraapia“. Info 5341 6205.

Kolmapäev, 8. august

22.00 Kassari kuursalis KAKU kinoõhtu. Pilet 5€. Info 5341 6205.

Neljapäev, 9. august KKNP

19.00 Orjaku külamajas „Ole ise“ – hiiukeelseid lugusid ja luulet esitavad Margus Tabor, Heli Laaksonen ja Järvi Kokla. Pilet 7€ eelmüügis külamajas ja tund enne algust. Info tel 524 4820.

Reede, 10. august

- 21.00 Orjaku sadamas Hiiumaa puhkpillipäevade õhtukontsert. Esineb Paide linnaorkester.
- 21.00 Kassari Puhkekeskuses Hiiumaa puhkpillipäevade õhtukontsert. Esineb Kunda linnaorkester.
Info 5341 6205.

Teisipäev, 14. august

20.00 Kassari kuursalis KAKU Silver Kaljula monoetendus „5 grammi sisemist rahu“. Pilet 12€ / 10€ müügil tund enne algust kohapeal. Info 5341 6205.

Neljapäev, 16. august KKNP

- 12.00–19.00 Orjaku sadamas Hiiumaa (eel)arvamusfestival ja suvehiidlaste kokkutulek. Korraldab Hiiumaa vald.

Laupäev, 18. august

- 13.00–18.00 Kassari Puhkekeskuses Hiiu kala ja õlle festival. Peaesineja estraadiorkester koos Kaire Vilgatsiga. Info 5341 6205.
- 10.00–15.00 Kassari rahvamajas uue aja valguse- ja armastusetrummi tegemise kursused. NB! Vajalik eelregistreerimine. Info 5696 9326.

Pühapäev, 19. august

10.00–13.00 Kassari rahvamajas uue aja valguse- ja armastusetrummiga ühekssaamine. Õpituba eelmisel päeval trummi valmistanutele ja varasematele trummiomanikele. NB! Vajalik eelregistreerimine. Info 5696 9326, artoukko@gmail.com.

Neljapäev, 23. august KKNP

19.00 Orjaku külamajas folkgrupp Kolme Pääle. Pilet 6€ eelmüügis külamajas ja tund enne algust kohapeal. Info tel 524 4820.

Laupäev, 25. august

Muinastulede öö tähistamine päikeseloojangul Orjaku sadamas. Info 524 4820.

Neljapäev, 30. august KKNP

- 19.00 Orjaku külamajas sadamakino. Pilet 5€. MTÜ Hiiumaa Kino.

SEPTEMBER

Neljapäev, 6. september KKNP:

19.00 Viimane suvekino Orjaku külamajas. Pilet 5€. MTÜ Hiiumaa Kino.

Neljapäev, 13. september

KKNP VIIENDA HOOAJA LÕPETAMINE. Kohalike esinejate kontsert. Info 524 4820.

Kassari kultuurineljapäevade korraldajad ja koostööpartnerid: MTÜ Orjaku Külaselts, MTÜ Kassari Haridusselts, EELK Käina Martini kogudus, SA Hiiumaa Muuseumid ja OÜ Mainegrupp.

Toetajad: Hiiumaa valla Käina osavalla valitsus, Eesti Kultuurkapitali Hiiumaa ekspertgrupp ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali kohaliku omaalgatuse programm.

**KASSARI
KKNP
KULTUURI-
NELJAPÄEVAD**

Teated

Sõpruse kolhoosi lõpust on möödunud 25 aastat.

Tuleme jälle kokku ja meenutame vanu aegu.

Kokkusaamine 11.08.2018 Kassari Puhkekeskuses.

Osalustasu 10 eurot.

Eelregistreerimine: Helin Kääramees, tel 520 3792.

